

Brancher. Hvorvidt dette skal lykkes, beror i første Række paa de handlendes Vilje — og Evne, naturligvis — til at afgive de fornødne Oplysninger. Paa dette Punkt vil man ogsaa i Fremtiden møde Vanskeligheder i Form af Uvilje og Ligegyldighed, men Interessen indenfor Ledelsen af de handlendes Organisationer, i Samarbejde med hvilke disse Undersøgelser er blevet til, synes i hvert Fald at være til Stede, og den vil forhaabentlig efterhaanden forplante sig videre til de menige Medlemmer.

C. Lind.

Ernst John: GOLDINFLATION UND WIRTSCHAFTSENTWICKLUNG, Wien (Oesterreichischer Wirtschaftsverlag) und Berlin (Heymanns Verlag) 1933. 149 S.

Dengang Wicksell fremsatte Teorien om den naturlige Rente og Laanrenten, tænkte han, saavidt man kan forstaa, udelukkende paa at forklare Priserens Langtidsbevægelser. Da hans Lære senere blev taget op, var det imidlertid af Konjunkturteoretikerne, der gjorde den til Grundlaget for den monetære Teori. Navnlig i Østrig, hvor Wicksell's Tanker blev bragt i Kontakt med Böhm-Bawerks Lære om Produktionsomvejene, er den monetære Konjunkturteori blevet dyrket og i den nyeste Tid endeligt udformet i Hayeks Værker. Ernst John hører til den østrigske, monetære Skole og opererer med hele dens teoretiske Apparat; men han er vendt tilbage til Problemet »de lange Bølger«, og anvender det analytiske Skema paa Langtidsbevægelserne.

I de senere Aars Litteratur er Pristrendens Bølgebevægelser ellers hovedsageligt behandlet ud fra andre Synspunkter. Man har ment at kunne iagttage en regelmæssigt igenkommende Bølgebevægelse paa ca. 50 Aars Længde, og har villet opfatte Trendbevægelserne som et cyklisk Fænomen. Imidlertid er det empiriske Materiale paa langt nær tilstrækkeligt til at fastslaa en saadan Regelmæssighed. Søger man tilbage i Historien varer det ikke længe, inden de statistiske Oplysninger bliver meget spinkle, og man møder yderligere en Vanskelighed, naar man skal tage Stilling til de Forstyrrelser, der umiddelbart skyldes de to store Krige, Napoleonskrigene og Verdenskrigen. Forskningens Genstand bestaar egentlig kun af de 70 å 80 Aar før 1913, og de Fænomener, der skal forklares, er følgende: Efter en Aarrække med stigende Priser indtræffer der i Begyndelsen af 1870'erne et Omslag til almindelig Nedgang, der varer til hen i 90'erne, hvorefter Priserne atter stiger. Vil man fastholde den Tanke, at disse Bevægelser er Led i en cyklisk Bevægelse, skylder man en Forklaring for den postulerede Regelmæssighed. En saadan Forklaring er ikke givet og vil sikkert falde meget vanskelig at opstille. Man kan nogenlunde tilfredsstillende begrunde en Aarsagssammenhæng mellem Opsving og Depression indenfor Konjunkturbevægelsen; men hvorledes skal man tænke sig, at en Prisstigning, der fortsættes gennem 20 eller 30 Aar, i sig selv skulde indeholde Spiren til det følgende Omslag og fremkalde et ligesaa langvarigt Prislefald?

Det er derfor ikke underligt, at den gamle Guldteori endnu staar meget stærkt. For den er Prisbevægelserne »tilfældige« historiske Fænomener uden indbyrdes Sammenhæng, og da den yderligere finder Bevægelsernes Aarsag i let kontrolable, »ausserwirtschaftliche« Forhold (Guldfund resp. Lejernes Udtømming), faar den en behagelig, fuldstændig Karakter. Teorien lider dog af visse Svagheder og virker afgjort mest overbevisende, naar man holder

Brancher. Hvorvidt dette skal lykkes, beror i første Række paa de handlendes Vilje — og Evne, naturligvis — til at afgive de fornødne Oplysninger. Paa dette Punkt vil man ogsaa i Fremtiden møde Vanskeligheder i Form af Uvilje og Ligegyldighed, men Interessen indenfor Ledelsen af de handlendes Organisationer, i Samarbejde med hvilke disse Undersøgelser er blevet til, synes i hvert Fald at være til Stede, og den vil forhaabentlig efterhaanden forplante sig videre til de menige Medlemmer.

C. Lind.

Ernst John: GOLDINFLATION UND WIRTSCHAFTSENTWICKLUNG, Wien (Oesterreichischer Wirtschaftsverlag) und Berlin (Heymanns Verlag) 1933. 149 S.

Dengang Wicksell fremsatte Teorien om den naturlige Rente og Laanrenten, tænkte han, saavidt man kan forstaa, udelukkende paa at forklare Priserens Langtidsbevægelser. Da hans Lære senere blev taget op, var det imidlertid af Konjunkturteoretikerne, der gjorde den til Grundlaget for den monetære Teori. Navnlig i Østrig, hvor Wicksell's Tanker blev bragt i Kontakt med Böhm-Bawerks Lære om Produktionsomvejene, er den monetære Konjunkturteori blevet dyrket og i den nyeste Tid endeligt udformet i Hayeks Værker. Ernst John hører til den østrigske, monetære Skole og opererer med hele dens teoretiske Apparat; men han er vendt tilbage til Problemet »de lange Bølger«, og anvender det analytiske Skema paa Langtidsbevægelserne.

I de senere Aars Litteratur er Pristrendens Bølgebevægelser ellers hovedsageligt behandlet ud fra andre Synspunkter. Man har ment at kunne iagttage en regelmæssigt igenkommende Bølgebevægelse paa ca. 50 Aars Længde, og har villet opfatte Trendbevægelserne som et cyklisk Fænomen. Imidlertid er det empiriske Materiale paa langt nær tilstrækkeligt til at fastslaa en saadan Regelmæssighed. Søger man tilbage i Historien varer det ikke længe, inden de statistiske Oplysninger bliver meget spinkle, og man møder yderligere en Vanskelighed, naar man skal tage Stilling til de Forstyrrelser, der umiddelbart skyldes de to store Krige, Napoleonskrigene og Verdenskrigen. Forskningens Genstand bestaar egentlig kun af de 70 å 80 Aar før 1913, og de Fænomener, der skal forklares, er følgende: Efter en Aarrække med stigende Priser indtræffer der i Begyndelsen af 1870'erne et Omslag til almindelig Nedgang, der varer til hen i 90'erne, hvorefter Priserne atter stiger. Vil man fastholde den Tanke, at disse Bevægelser er Led i en cyklisk Bevægelse, skylder man en Forklaring for den postulerede Regelmæssighed. En saadan Forklaring er ikke givet og vil sikkert falde meget vanskelig at opstille. Man kan nogenlunde tilfredsstillende begrunde en Aarsagssammenhæng mellem Opsving og Depression indenfor Konjunkturbevægelsen; men hvorledes skal man tænke sig, at en Prisstigning, der fortsættes gennem 20 eller 30 Aar, i sig selv skulde indeholde Spiren til det følgende Omslag og fremkalde et ligesaa langvarigt Prislefald?

Det er derfor ikke underligt, at den gamle Guldteori endnu staar meget stærkt. For den er Prisbevægelserne »tilfældige« historiske Fænomener uden indbyrdes Sammenhæng, og da den yderligere finder Bevægelsernes Aarsag i let kontrolable, »ausserwirtschaftliche« Forhold (Guldfund resp. Lejernes Udtømming), faar den en behagelig, fuldstændig Karakter. Teorien lider dog af visse Svagheder og virker afgjort mest overbevisende, naar man holder

sig til den helt overfladiske Begrundelse og blot henviser til Kvantitetsteorien. En første Vanskelighed bestaar i, at det ikke er Guldproduktionen i sig selv, men dens Tilpasning til »den økonomiske Udvikling«, der bestemmer Priserne. Man kunde derfor vente, at Prisbevægelserne maatte forklares ud fra Produktionens Vækst. Naar man ikke desmindre vil nøjes med en monetær Forklaring, bygger man paa den Antagelse, at Befolkningstilvæksten i Forbindelse med de tekniske og økonomiske Fremskridt har fremkaldt en ganske jævn Vækst i Pengebehovet. Man ser ganske bort fra Fænomener som Bankvæsnets og Checksystemet Udbredelse, flere vigtige Landes Overgang til Guldfoden o. s. v. Særligt tydeligt kommer dette frem hos Cassel, der gaar ud fra en ganske ensartet Stigning i Guldbehovet paa 2,8 pCt. p. a. fra 1850—1910, og oven i Købet synes at regne med, at denne Procent ogsaa har Gyldighed før denne Periode og ligeledes kan antages at gælde for Fremtiden. Trods al skyldig Ærbødighed for the grand old man, kan man vanskeligt tage den Antagelse helt alvorligt. Hertil kommer saa, at John mener at kunne paavise, at selve Prisbevægelsen øver Indflydelse paa »den økonomiske Udvikling«, d. v. s. paa Produktionen. Hermed forvandles den gamle Teoris simple Aarsagssammenhæng til et mere kompliceret Vekselvirkningsforhold.

John følger dog paa det vigtigste Punkt Cassel. Naar Prisbevægelserne forklares ved den relative Guldmenge (eller ved Pengemængden), ligger deri, at man af et neutralt Pengevæsen forlanger en Forsyning med Omsætningsmidler, som vokser med Omsætningen. Hermed skiller John sig fra den monetære Konjunkturteori, der tillægger enhver Forøgelse af Pengemængden inflatoriske Virkninger. Hvad man vil forstaa ved et »neutralt Penge-system« er naturligvis et Definitionsspørgsmaal; der er dog adskilligt, der taler for at betegne et Pengesystem som neutralt, hvis Lønningerne og Indkomstniveauet overhovedet holdes konstant. For Perioden o. 1870—o. 1895 har dette med Tilnærmelse været Tilfældet. Alene af denne Grund synes det kunstigt at tale om Pengeknaphed, og mere nærliggende at forklare det Fald, man kan iagttage i de fleste Priser (omend i meget forskellig Grad) ved den Nedsættelse af Produktionsomkostningerne, maalt i Arbejdsydelse, der har gjort sig gældende paa næsten alle Felter.

Det tyder heller ikke paa Pengeknaphed, at Renten netop i Prisfaldsperioden laa særligt lavt. Mod denne Indvending fremfører man som bekendt, at det ikke er Rentens absolutte Højde, det kommer an paa, men Forholdet mellem Laanrenten og den naturlige Rente. Det skal være ganske indlysende, at Renten er lav under et Prisfald og høj under en Opgang, fordi man maa kalkulere med Prisbevægelsen. Herved havner man for det første atter i en gensidig Kausalitetssammenhæng, der spolerer Teoriens enkle og klare Aarsagsbestemmelse. Det er Renteændringer, der fremkalder Prisbevægelsen, der igen paavirker Renten.

Men dernæst er Prisbevægelsernes Indflydelse paa Renten næppe ganske selvfølgelig. Den bygger paa en Forudsætning, som John understreger med prisværdig Tydelighed. Erhvervslivet er til enhver Tid fuldt ud klar over den fremtidige Prisbevægelse. Denne Forudsætning har næppe meget med Virkeligheden at gøre. En Ting er, at Konjunkturbølgernes Prisbevægelser sikkert i nogen Grad anteciperes paa kortere Sigt og inddrages i Kalkulerne, hvorved der kan opstaa en accelererende Virkning; men man kan ikke antage, den almindelige Næringsdrivende skal have nogen som helst Forestilling om en

Prisbevægelse paa langt Sigt, der former sig som Svingninger omkring en stigende eller faldende Akse. Maaske er det ikke ganske udelukket, at Tankegangen kan opretholdes; men det er i saa Fald nødvendigt at gaa over Konjunkturbølgerne, og først vise, at Depressionen er særlig haard og langvarig under en faldende Trend o. s. v. John opfatter imidlertid Trend og Konjunkturbevægelser som selvstændige Fænomener.

»Wenn wir uns vorstellen, dass es keine Konjunkturschwankungen gegeben hätte, sondern nur den Preistrend, dann würden alle Preis- und Produktionsreihen nur die langjährigen Schwankungen zeigen. I Wirklichkeit sind diese überlagert von den kürzeren Konjunkturschwankungen, aber der Zusammenhang ist ein rein additiver.«

Med denne Opfattelse tør man nok paastaa, at Forudsætningen om fuld Anticipation af Pristrenden bliver meget virkelighedsfjern.

At Prisernes Langtidsbevægelser er fremkaldt af Forandringerne i Guldproduktionen er for Forf. imidlertid kun det givne Udgangspunkt. Det egentlige Formaal er at undersøge Prisbevægelsernes Indflydelse paa Produktionen. Tanken er, at der vil ske en Forlængelse af Produktionsprocessen, naar Renten er lav og Priserne stigende, og omvendt en Forkortelse, naar Renten er høj og Priserne faldende. Da der er ulige tekniske Muligheder for at forlænge de forskellige Varers Produktionsveje, vil en almindelig Prisstigning eller et almindeligt Prisfald fremkalde en Forskydning mellem de relative Priser og en Forskydning i Produktionens Sammensætning. Under stigende Priser vil Kapitaldannelsen være særlig stærk. I det lange Løb vil derfor ogsaa den samlede Produktion vokse stærkest i Tider med opadgaaende Pristrend.

Den teoretiske Udredning, der fører til dette Resultat, lider dog af visse Svagheder. Den Böhm-Bawerkske Trylleformular »Produktionsvejene« er sørgeligt velegnet til uklar Jongleren med de to helt forskellige Begreber: en mere kapitalintensiv og en mere tidskrævende Produktionsordning.

John synes at mene, at man under stigende Priser og lav Rente vil gaa over til mere langvarige og mere givtige Produktionsmetoder; men hans Eksempler er for søgte til, at man kan acceptere dem som typiske. Foruden det klassiske: Vinen, der bliver bedre og bedre, jo længere den lagres, støder man bl. a. paa to Slags Kartofler, der lægges samtidigt, men modnes henholdsvis i April og i Oktober. Andre af Eksemplerne er egentlig meningsforstyrrende. F. Eks. tales der om Diamanter, der kan opbevares uden Omkostninger, og Frugt, der kan opbevares med et Svind paa 10 pCt. p. a. Dette tager Sigte paa et Fænomen, som utvivlsomt spiller en Rolle under Konjunkturbevægelserne. Naar der ventes en fortsat Prisstigning, forøges Lagrene — og omvendt; men Forf. kan dog næppe mene, at Lagerbeholdningerne uafbrudt skulde forøges eller formindskes under tyveaarige Trendevægelser, og i alt Fald paavirker dette Fænomen ikke Produktiviteten.

Trods Svagheden i Argumentationen skal det naturligvis ikke bestrides, at de Fænomener, John behandler, øver Indflydelse paa Tilbøjeligheden til at foretage Kapitalanlæg paa længere Sigt. Imidlertid maa det, hvad Renten angaar, være dens absolutte Højde og ikke Forholdet mellem naturlig Rente og Laanerente, der er bestemmende. Da nu Renten i Prisfaldsperioden laa lavt, maatte man forsaavidt vente en særlig stærk Kapitaldannelse i denne

Periode, og naar Forf. hævder det modsatte, staar og falder hans Bevisførelse med den lidet plausible Forudsætning om Anticipation af Pristrenden.

Kun i en ganske kort Sidebemærkning anføres det, at ogsaa en Prisbevægelse, der ikke er forudset, fremkalder Forskydninger; men Forf. skynder sig at tilføje: »zwar nicht im Aufbau der Wirtschaft, aber in der Verteilung der Einkommen«, og fortsætter ikke Tankegangen; men giver Afkald paa en Betragtning, der kunde støtte hans videre Resultater. Naar der nemlig under en Prisstigning sker en Indkomstforskydning til Fordel for Debitorerne, og altsaa til Fordel for Driftsherrerne paa de passive Kapitalisters Bekostning, vil dette Moment i sig selv have Tendens til at stimulere til Produktionsudvidelse og Kapitaldannelse. Men dette er naturligvis et mere »praktisk« Ræsonnement, som ikke passer ind i den strenge Teori, hvor Investeringerne udelukkende bestemmes af Profitmulighederne og Renten, og hvor Producenternes Egenkapital er ganske uden Betydning.

Selve den Tanke, at en stigende Pristrend virker stimulerende paa den økonomiske Udvikling er ikke ganske usandsynlig. Det er derfor af største Vigtighed at foretage en empirisk Undersøgelse. Skønt Østriger støtter Forf. sin Fremstilling med et statistisk Materiale, der inclusive grafiske Fremstillinger fylder en Trediedel af Bogen. Der behandles forskellige Produktionsrækker — Jernproduktion og Hvedeproduktion i Frankrig, Kulproduktion i England, Skibsbygningen i begge disse Lande m. fl. — og ligeledes forskellige Prisrækker. Fremgangsmaaden bestaar i en dobbelt Udjævning af de oprindelige Tal. Dels efter en ganske simpel Funktion (en ret Linie eller en Logaritmekurve), hvorved Grundretningen bestemmes, og dels med 9 Aars glidende Gennemsnit, hvorved Konjunkturbølgerne elimineres. Den sidstnævnte Kurves Afvigelser fra Grundretningen tyder paa en Bølgebevægelse, der nogenlunde svarer til »den almindelige Prisbevægelse«.

Det er dog meget vanskeligt at naa fuld Klarhed over disse Fænomener. Forf.s Resultater gaar i samme Retning som de Undersøgelser, der er foretaget af Kondratieff og forskellige andre. Derimod mener Kuznets ved Hjælp af ganske tilsvarende Metoder at have fundet en Bølgebevægelse i Produktionens »secondary trend« af kun ca. 25 Aars Varighed. De foreliggende Undersøgelser er ganske utilstrækkelige til at afgøre Problemet. De er ogsaa kun tænkt som Stikprøver til Støtte for den teoretiske Udredning. Den statistiske Forskning er ganske aabenbart ikke Forfatterens Speciale, og han gør sig skyldig i adskillige Forsyndelser. Et særligt graverende Eksempel skal anføres. Under sine Betragtninger over Produktionsomvejene finder John, at forskellige Varer i Følge deres Beskaffenhed egner sig ulige godt for »en Forskydning i Tid«. Dette Forhold bevirker, at der under de Prisbevægelser, der er fremkaldt af monetære Faktorer, og som derfor egentlig maatte antages at være ens for alle Varer, ogsaa opstaar Forskydninger i de relative Priser. Med det tidligere nævnte »teoretiske« Eksempel skal altsaa Prisen paa Diamanter stige stærkere end Prisen paa Frugt, naar man venter en »almindelig« Prisopgang. Denne Teori vil Forf. verificere ved Hjælp af Hvedeprisen og Jernprisen (!), og han finder en »forbløffende Overensstemmelse« (!!), idet nemlig: »Schon in der vorhergehenden Periode des steigenden Preistrends ist der Eisenpreis mehr als doppelt so hoch wie der Weizenpreis gestiegen. Nach 1873 müssen sich infolge des geringe werdenden Goldstromes die relativen Preise im entgegengesetzten Sinne ändern. Denn

die geringere Senkung des Geldzinses unter den natürlichen Zins bedeutet, dass die Nachfrage nach Eisen jetzt in viel stärkerer Masse zurückgehen muss, als die Nachfrage nach Weizen und dass daher der Eisenpreis stärker sinken muss, als den Weizenpreis. Tatsächlich fällt auch der Eisenpreis von 1873 um mehr als das Doppelte des Weizenpreises«. Kommentarer er overflødige, men man spørger sig selv, hvorledes det er muligt at man kan tro, at saa voldsomme Prisforskydninger kan skyldes de monetære Forhold? Det er et rent Held, at Forf. ikke ogsaa har haft Fingre f. Eks. i Petroleumspriserne.
O. Strange Petersen.

T. H. Aspestrand: ELEKTRICITETSØKONOMI. Eget Forlag. Oslo 1933. 174 Sider.

Ud fra ingeniørmæssige Synspunkter gives i den foreliggende Bog en Fremstilling af de tekniske Forholds Betydning for Elektricitetsværkernes Økonomi, og for Driftsøkonomer har Arbejdet netop sin Værdi ved, at der af Teknik medtages det — og kun det — som er af væsentlig Interesse for de økonomiske Overvejelser.

Bogen holder sig snævert inden for de afstukne Rammer og forsøger ikke at se Elektricitetsproduktionen og -forbruget som et Led i det økonomiske Samfundsmaskineri. Vilde man give en saadan almindelig Fremstilling, kunde man nemlig i en norsk Fremstilling ikke undgaa at udrede Forbindelsen mellem de norske Kommuners Vanskeligheder og den stærke Udbygning af Vandkraftanlæggene i Krigsaarene, der foregik ikke mindst under Paavirkning af Selvforsyningstanken.

Forfatterens Beregninger af Produktionsomkostningerne er meget lærerige og synes i vidt Omfang at bygge paa selvstændige Undersøgelser. Derimod forundrer det, at der ikke er gjort mere ud af Afsnittet om Afhængighed mellem Pris og Efterspørgsel, idet Forfatteren her hovedsagelig indskrænker sig til kort at referere de af Nordberg Schulz foretagne Beregninger. Det er iøvrigt Anmelderens Opfattelse, at de paa Grundlag heraf tegnede Efterspørgselskurver ingenlunde giver et rigtigt Billede af Virkeligheden, og man kan kun beklage, at der af Elektroingeniørerne ikke gøres et større Arbejde med Hensyn til Indsamling af Erfaringsmateriale, som kan belyse dette Spørgsmaal.

Det er noget vanskeligt at faa fat i Forfatterens Mening med Hensyn til de egentlige Prispolitikproblemer, idet det i Begyndelsen af Bogen stærkt hævdes, at det er en Misforstaaelse at tro, at Værkerne ved deres Fastsættelse af Takster tager Hensyn til Priserne paa andre Energikilder, idet de Strømpriser, som Værkerne sædvanligvis stipulerer, er »i skjønn overensstemmelse« med Omkostningerne for Levering til de forskellige Forbrugergrupper. I denne Opfattelse er Anmelderen uenig med Forfatteren, som da ogsaa selv i et følgende Afsnit (Side 164 ff) synes at være kommet til et andet Resultat.

Endelig skal anholdes en besynderlig Misforstaaelse, som Forfatteren gør sig skyldig i, idet han som faste Omkostninger medregner baade Amortisation af Gæld og teknisk Amortisation (nemlig »et Beløb, som antages at tilsvare den aarlige Værdiforringelse af Anlægsdelene og Materialet«). Man vilde ved en saadan Beregningsmaade føre samme Beløb til Udgift 2 Gange, og Forfatteren gør ikke Forstaaelsen lettere (i hvert Fald for danske Læsere) ved at betegne denne tekniske Amortisation (eller Afskrivning, som vi plejer